

Anna Ślósarz

Rozwój badań nad rolą nowych mediów w kształceniu polonistycznym

Kulturowe środowisko ucznia: nowe media

Od starożytności interesowano się międzyludzkim porozumiewaniem. XX wiek dodał do istniejących mediów (książka – od XVI w., prasa od XVII w.) masowe: kino, radio, telewizję, a także tzw. nowe media. Andrzej Gwóźdź zauważa, że

są to na ogół też zarazem nowe, cyfrowe technologie, choć niekoniecznie nowe za każdym razem praktyki komunikacyjne: laserowa płyta wizyjna (laser disc), płyty kompaktowe (CD-ROM i interaktywna CD-I), telewizja cyfrowa, elektroniczne kino interaktywne, a także nowe systemy dystrybucji filmów, jak chociażby video-on-demand – system pozwalający „przywoływać” filmy na żądanie z centralnej „bazy danych” sieci telewizyjnej (także, oczywiście, inne programy)¹.

Beata Gromadzka utożsamia natomiast nowe media z wideo i komputerem². W niniejszym tekście przyjmujemy jednak definicję Bogusławy Dobek-Ostrowskiej i rozumiemy je przez nowe media sieci: informatyczną, satelitarną, kablową, telekomunikacyjną, telematyczną, a także multimedia³.

Badania roli mediów mogły się w Polsce rozwijać, gdy zniesiono cenzurę i zastąpiono nimi teorię propagandy politycznej. Okazało się, że należy kształcić umiejętności selekcjonowania, hierarchizowania, oceny wiarygodności informacji, a Jakobsonowski model okazał się niewystarczający do opisu komunikowania, w którym nadawca manipuluje odbiorcą. Upowszechniono model Harolda Lasswella⁴. Jednak i ten wkrótce okazał się nieadekwatny, jako opisujący komunikowanie jednokierunkowe, nieuwzględniający roli jednostek kluczowych, grup pierwotnych, instytucji medialnych, struktur społecznych i kultur, których rolę opisywali kolejni

¹ A. Gwóźdź, *Obrazy i rzeczy. Film między mediami*, Kraków 1997, s. 19.

² B. Gromadzka, *Od obrazów-arcydzieł do strony internetowej. Przemiany w modelu odbioru kultury na przykładzie podręczników w zreformowanej szkole*, „Polonistyka” 2007, nr 2, s. 29.

³ B. Dobek-Ostrowska, *Podstawy komunikowania społecznego*, Wrocław 2007, s. 147.

⁴ H. Laswell, *The Structure and Function of Communication in Society*, [w:] *The Communication of Ideas*, red. L. Bryson, New York 1948, s. 32–51.

teoretycy komunikowania (Kurt Lewin, J. i M. Rileyowie, Westley MacLean, Melvin DeFleur, Abraham Moles i inni⁵). Tak złożone środowisko kulturowe tworzy otoczenie współczesnego ucznia, który na przedmiocie „język polski” uczy się przede wszystkim skutecznego porozumiewania się – w mowie i piśmie.

Rozszerzanie się granic przedmiotu „język polski”

Nowe media są zjawiskiem niedawnym, więc badania ich roli w kształceniu polonistycznym dopiero się rozpoczynają. Medialno-gadżetowa otoczka stanowi jednak dziś najistotniejszy kontekst literackich inicjacji⁶. Człowiek XXI w. stoi przed koniecznością opanowania technik odbierania i tworzenia przekazów w złożonych kontekstach kulturowych, a jego działania komunikacyjne nie ograniczają się do werbalnych. Do tych zmian odniósł się Bogusław Skowronek w cyklu artykułów, opublikowanych w „Nowej Polszczyźnie”⁷, postulując uwzględnianie w procesie dydaktycznym kultury popularnej, pluralizmu znaczeń, edukacji medialnej i stosowanie dekonstrukcyjnych strategii podczas interpretacji.

Problematykę tę popularyzują też monograficzne numery czasopism: „Polonistyka”, „Zeszyty Szkolne”, „Nowa Polszczyzna” (tu m.in. stała rubryka Agnieszki Ogonowskiej *Garderoła słów i znaczeń*)⁸. Jednak prezentowane materiały okazują się opisami mediosfery, uzupełnianymi propozycjami metodycznymi. Brakuje natomiast empirycznych badań, które mogłyby się stać naukową podstawą zmian w kształceniu polonistycznym.

Tymczasem niedofinansowanie polskich mediów publicznych skutkuje zaniedbaniem ich edukacyjnej misji. Struktura własności medialnej w Polsce sprawia, że dominujące na rynku komercyjnie nowe media upowszechniają – zgodnie z potrzebami reklamodawców – konsumpcyjny styl życia oraz kontestację szkoły, rodziny, autorytetów, władzy i państwa. Postawy takie okazują się dla uczniów atrakcyjniejsze niż prezentowane w lekturach, a analizowanie i interpretowanie literatury w oderwaniu od audiowizualnego kontekstu okazało się pod koniec XX w. niemożliwe. Wynikły stąd odpowiedzialne zadania, spoczywające na polonistach pracujących z uczniami zainteresowanymi kulturą popularną⁹: muzyką, filmem, telewizją, sportem¹⁰ itp. Pojawiły się więc opracowania metodyczne i programy, pomagające nauczycielom odnaleźć się w nowej sytuacji. Sposób kształcenia literacko-kulturowego oraz językowego na lekcjach polskiego jest bowiem zdeterminowany typem

⁵ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 2005, s. 54–76.

⁶ Por. D. Świerczyńska-Jelonek, *Jak nastolatki oceniają książki?*, „Polonistyka” 2006, nr 2, s. 12.

⁷ B. Skowronek, *Współczesne media i nowa sytuacja komunikacyjna*, „Nowa Polszczyzna” 2003, nr 4, s. 32–38 i 2004, nr 5, s. 28–35.

⁸ Np. *Świat wirtualny*, „Polonistyka” 2000, nr 1; *Internet w szkole – szkoła w Internecie*, „Zeszyty Szkolne” 2002, nr 1, *Multimedialność*, „Zeszyty Szkolne” 2002, nr 4; *Czytać czy oglądać?*, „Zeszyty Szkolne” 2003, nr 3, *Lekcje z filmem*, „Polonistyka” 2004, nr 5.

⁹ Por. *Kultura popularna w szkole: pobłażliwe przyzwolenie czy autentyczny dialog*, red. B. Myrdzik, M. Latoch-Zielińska, Lublin 2006.

¹⁰ Zob. B. Chrzęstowska, *Sport w nauczaniu polonistycznym?*, „Polonistyka” 2006, nr 4, s. 52–57.

współczesnej kultury. W przeciwnym wypadku sytuowałyby się poza zainteresowaniami i „ponad głowami” uczniów.

Nowe media w dydaktyce

Gwałtowny rozwój technologii spowodował, że nowe media przyczyniły się do spadku czytelnictwa (w warunkach przekształcenia kultury werbalnej w audiowizualną i multimedialną). Współczesny uczeń – zauważa B. Gromadzka – percypuje w Internecie słowo i obraz, stąd przydatne okazują się w dydaktyce mapy skojarzeń, diagramy, ikoniczne walory pisma, piktogramy i kolor¹¹. Odwołują się do nich wydawcy podręczników, imitujący hipertekstowy układ internetowych stron, a ćwiczenia coraz częściej odsyłają do Internetu¹².

W 1999 r. wdrożono koncepcję edukacji czytelniczej i medialnej w postaci międzyprzedmiotowej ścieżki. Pojawiły się książki, relacjonujące stan badań w zakresie dydaktycznych aspektów mediów, np. *Media w kulturze, nauce i oświacie*¹³, *Perspektywa edukacji z komputerem*¹⁴, *Nauka z komputerem*¹⁵, Bronisława F. Siemienieckiego i Wojciecha Lewandowskiego *Internet w szkole*¹⁶, *Rola i miejsce technologii informacyjnej w okresie reform edukacyjnych w Polsce*¹⁷, *Komputer – współczesne narzędzie pracy nauczyciela*¹⁸, Agnieszki Siemińskiej-Łośko *Internet w przygotowaniu nauczycieli do stosowania technologii informacyjnej*¹⁹, *Manipulacja, media, edukacja*²⁰.

Opublikowano pozycje, adresowane do nauczycieli przedmiotów humanistycznych, np. Klemensa Stróżyńskiego *Technologia informacyjna w nowoczesnej szkole. Poradnik dla humanistów i innych nauczycieli*²¹, Bogumiły Fiołek-Lubczyńskiej *Film, telewizja i komputery w edukacji humanistycznej*²², Piotra Kowalskiego *Popkultura*

¹¹ B. Gromadzka, *Od obrazów-arcydzieł...*, s. 30. Por. też W. Kozak, *Mapa mentalna czyli twórcza technika notowania*, Kielce 1999.

¹² Por. P. Sporek, *Nowoczesne technologie informacyjne w procesie samokształcenia polonistycznego*, [w:] *e-polonistyka*, red. A. Dziak, S.J. Żurek, Lublin 2009, s. 231–239.

¹³ *Media w kulturze, nauce i oświacie. Materiały Konferencji Naukowej*, red. W. Strykowski, A. Zając, Tarnów 1996.

¹⁴ *Perspektywa edukacji z komputerem*, red. B. Siemieniecki, Toruń 1999.

¹⁵ E. Gurbiel, G. Hardt-Olejniczak, E. Kołczyk, H. Krupicka, M.M. Sysło, *Nauka z komputerem*, Warszawa 2001 (z płytą CD).

¹⁶ B.F. Siemieniecki, W. Lewandowski, *Internet w szkole*, Toruń 2001.

¹⁷ *Rola i miejsce technologii informacyjnej w okresie reform edukacyjnych w Polsce*, red. B. Siemieniecki, T. Lewowicki, Toruń 2001.

¹⁸ *Komputer – współczesne narzędzie pracy nauczyciela*, red. Z. Płoszyński, A. Pastryń, Słupsk 2003.

¹⁹ A. Siemińska-Łośko, *Internet w przygotowaniu nauczycieli do stosowania technologii informacyjnej*, Toruń 2006.

²⁰ *Manipulacja, media, edukacja*, red. B. Siemieniecki, Toruń 2007.

²¹ K. Stróżyński, *Technologia informacyjna w nowoczesnej szkole. Poradnik dla humanistów i innych nauczycieli*, Poznań 2001.

²² B. Fiołek-Lubczyńska *Film, telewizja i komputery w edukacji humanistycznej. O audiowizualnych tekstach kultury*, Kraków 2004.

*i humaniści*²³, Zbigniewa Osińskiego *Technologia informacyjna w edukacji humanistycznej*²⁴, Bolesława Ochodka *Technologia informacyjna w dydaktyce przedmiotów humanistycznych*²⁵.

Lekcje polskiego w społeczeństwie informacyjnym

Od początku lat dziewięćdziesiątych datują się rozważania nad wykorzystywaniem nowych mediów w polonistycznym kształceniu. Jedne z pierwszych refleksji na ten temat odnaleźć można w tekście Piotra Andrusiewicza *O perspektywie zastosowań komputera w edukacji polonistycznej – horyzont rozpoznania?*²⁶. Autor klasyfikuje oprogramowania dydaktyczne, dochodząc do wniosku, że do wspomagania kształcenia nadają się zarówno programy typu „korepetytor”, jak też przeznaczone do ćwiczenia umiejętności, a także symulacyjne. Jednak największe szanse zastosowania w dydaktyce polonistycznej mają według Andrusiewicza programy wspomagające rozwiązywanie problemów, edytory tekstów, bazy danych i programy graficzne. Z perspektywy czasu okazało się, że wszystkie funkcjonują w kształceniu kulturowo-literackim, kulturowo-językowym, nauce ortografii i interpunkcji²⁷.

Również Klemens Stróżyński jako jeden z pierwszych upowszechniał znajomość technologii informacyjnej, przybliżając polonistom sposoby zarządzania informacją: prowadzenie baz danych, sporządzanie notatek z lektur metodycznych, sortowanie zbiorów, ich restrukturyzację, wyszukiwanie, zaznaczanie i wklejanie fragmentów, ocenianie osiągnięć uczniów²⁸. Elżbieta Żurek zebrała zaś wskazówki, dotyczące komponowania i prezentowania programów multimedialnych²⁹, a Jacek Jędrzykowski³⁰ zbadał efektywność uczenia się przy ich wykorzystaniu – jego książka może zatem pomagać nauczycielowi w projektowaniu pomocy dydaktycznych, dostosowanych do profili poznawczych uczniów. Renata Bryzek omówiła dydaktyczne zastosowanie komputera w tekście *Prezentacja multimedialna na lekcjach języka polskiego*³¹. Aniela Książek-Szczepanikowa postuluje natomiast znaczące zmiany w kształceniu studentów polonistyki, prowadzące ich do skutecznego nauczania

²³ P. Kowalski, *Popkultura i humaniści. Daleki od kompletności remanent spraw, poglądów i mistyfikacji*, Kraków 2004.

²⁴ Z. Osiński, *Technologia informacyjna w edukacji humanistycznej*, Toruń 2005.

²⁵ B. Ochodek, *Technologia informacyjna w dydaktyce przedmiotów humanistycznych*, Piła 2006.

²⁶ P. Andrusiewicz, *O perspektywie zastosowania komputera w edukacji polonistycznej – horyzont rozpoznania* „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace z Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego IV”, 1990, z. 133, s. 251–264.

²⁷ Por. A. Ślósarz, *Media w służbie polonisty*, Kraków 2008 (z płytą CD-ROM).

²⁸ Zob. np. K. Stróżyński, *Technologia informacyjna dla polonistów*, „Polonistyka” 2001, nr 1.

²⁹ E. Żurek, *Sztuka prezentacji czyli jak przemawiać obrazem*, Warszawa 2006.

³⁰ J. Jędrzykowski, *Prezentacje multimedialne w procesie uczenia się studentów*, Toruń 2006.

³¹ R. Bryzek *Prezentacja multimedialna na lekcjach języka polskiego*, [w:] *e-polonistyka...*, s. 195–216.

w XXI w.³², a szczegółowe wskazania dydaktyczne prezentuje w monografii *Szkolne kształcenie literackie wobec przekazów i przekazańników*³³, adresowanej do szkolnych polonistów. Ze współpracy A. Książek-Szczepanikowej z Anną Ciciak i Marcinem Wlazło zrodziła się rozprawa *Polonista w „erze Marconiego”*³⁴, zawierająca część empiryczną: przygotowane w uniwersyteckim laboratorium multimedialnym konspekty lekcji polskiego, prowadzonych z wykorzystaniem komputera. Powstały one przy współudziale studentów i czynnych nauczycieli w ramach przedmiotu „Pragmatyka audiowizualności”. Przeznaczone są dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych.

Nowe uwarunkowania polonistyki zauważane są też w serii *Edukacja nauczycielska polonisty*, redagowanej przez Annę Janus-Sitarz. W tomie *Polonista w szkole* Anna Biernacka uznaje komputer za narzędzie wspomagające „priorytetowe zadania edukacji humanistycznej (rozwijanie twórczości, kształcenie językowe)”³⁵. Podkreśla możliwość łatwego publikowania (co motywuje do pracy i odpowiedzialności za słowo), gromadzenia baz danych, skłaniającego do bogacenia języka, poszerzania wiedzy. Autorka zauważa też dydaktyczne zagrożenia ze strony Internetu: nierzetelne informacje, dominację rozrywki, brak struktury całości, gotowce (wszystko to odnosi również do telefonów komórkowych). Wojciech Strokowski w tekście *Polonista polimedialny*³⁶ podkreśla natomiast, że warunkiem porozumienia z uczniami są nauczycielskie kompetencje w zakresie kultury popularnej. Proponuje włączenie do lekcji polskiego rozważań o języku mediów, propagandzie, wykorzystywaniu telewizji komercyjnej w funkcji narzędzia manipulacji (zwłaszcza w programach informacyjnych). Zachęca do wykorzystywania: kamer wideo (do realizowania adaptacji fragmentów lektur), odtwarzaczy płyt CD (do nagrywania reportaży, odtwarzania głosów poetów, słuchania muzyki), płyt DVD (do nagrywania programów cyfrowej telewizji celem ich dalszej analizy). Anna Borzeskowska i Karol Francuzik proponują zaś polonistom³⁷ korzystanie z portalu *Witryna czasopism* w celu prezentowania uczniom sieciowych czasopism literackich (np. „Halart” studentów UJ, „Kursywa”, „Biuro Literackie”) i społeczno-kulturalnych, jak np. „Tin” i „Latarnik”. Krystyna Hexel natomiast demonstrowa ewolucję form lirycznych i możliwości sieciowej poezji na przykładzie hipertekstowego wiersza³⁸. Opisywane są

³² A. Książek-Szczepanikowa, *Multimedialność w akademickim kształceniu polonistów*, „Polonistyka” 2002, nr 1, s. 39.

³³ A. Książek-Szczepanikowa, *Szkolne kształcenie literackie wobec przekazów i przekazańników wczoraj – dziś – jutro*, Siedlce 2006.

³⁴ A. Ciciak, A. Książek-Szczepanikowa, M. Wlazło, *Polonista w „erze Marconiego”*, Szczecin 2003.

³⁵ A. Biernacka, *Szkoła i polonistyka w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 287.

³⁶ W. Strokowski, *Polonista polimedialny*, [w:] *Polonista w szkole...*, s. 297–335.

³⁷ A. Borzeskowska, K. Francuzik, *Poeta internauta*, „Polonistyka” 2002, nr 2, s. 90–93.

³⁸ K. Hexel, *Digitalny wiersz*, „Polonistyka” 2002, nr 1, s. 37–38.

zatem generowane przez media nowe treści nauczania oraz sposoby ich klasyfikowania i przekazywania³⁹.

Marta Rusek analizuje zaś sytuację edukacji polonistycznej w kontekście obecności multimediów, wskazując na konieczność wykorzystywania zasobów i możliwości komunikacyjnych Internetu, który według Autorki – paradoksalnie – promuje czytelnictwo⁴⁰.

Programy multimedialne w służbie dydaktyki ortografii i interpunkcji

Edward Polański w drugim wydaniu książki *Dydaktyka ortografii i interpunkcji*⁴¹ zamieścił podrozdział *Wykorzystanie komputera*, charakteryzując w nim programy do ćwiczenia umiejętności ortograficznych. Dzieli je na: edukacyjne (gry), dydaktyczne (testowanie i doskonalenie umiejętności, badanie wyników), narzędziowe (słowniki ortograficzne, korektory tekstów). Współautorem rozdziału jest Piotr Andrusiewicz, który badał oprogramowanie dydaktyczne pakietów służących do kształcenia ortograficznego.

W polonistycznym kształceniu najlepiej sprawdziły się programy do ortografii i gramatyki opisowej – tak z uwagi na modułową i algorytmiczną strukturę wiadomości oraz wykorzystywanie myślenia konwergencyjnego, jak też profesjonalną obudowę dydaktyczną, np. wykluczanie błędnych zapisów, wykorzystywanie pamięci ruchowej (pisanie całych wyrazów), funkcjonalną grafikę, łączenie teorii z praktyką, indywidualizację pracy, ćwiczenia utrwalające i kontrolne, odwoływanie się do pamięci emocjonalnej, integrowanie zagadnień ortograficznych z gramatycznymi, leksykalnymi i frazeologicznymi, polisensoryczność, natychmiastową ocenę i rozwijanie najsłabiej wykształconych umiejętności.

Autoreferencyjne kino elektroniczne jako interpretant literatury

Jadwiga Kowalikowa w tekście *Nauczyciel jako autor materiałów dydaktycznych*⁴² przypomina, że do prawidłowej organizacji procesu dydaktycznego konieczna jest znajomość cech i zainteresowań współczesnych uczniów. Przywołuje fragment współopracowanego przez siebie programu nauczania *Barwy epok*, w którym za konteksty średniowiecznej kultury rycerskiej uznano dzieła współczesnej popkultury, m.in. film *fantasy* w reżyserii Johna Boormana *Excalibur* (Wielka Brytania 1975), a nawet surrealistyczną komedię filmową Terry'ego Jonesa i Terry'ego Gilliana *Monty Python i święty Graal* (Wielka Brytania 1975)⁴³. Podobnie szeroki

³⁹ Por. rozdziały *e-trendy w rozwoju współczesnej dydaktyki, e-warsztat nauczyciela polonisty i e-metody pracy na lekcjach języka polskiego* [w:] *e-polonistyka...*, s. 113–250 oraz *Dzwonek na lekcję polskiego: nowe treści, tendencje i metody w dydaktyce języka polskiego. Materiały międzynarodowej konferencji naukowo-metodycznej*, red. I. Masojć, R. Naruniec, Wilnius 2005.

⁴⁰ M. Rusek, *Przed monitorem i z książką. Polonistyczna edukacja w dobie multimediów*, [w:] *Szkolne spotkania z literaturą*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2007, s. 192–215 oraz tejże, *Polonista wobec hipertekstów literackich*, [w:] tamże, s. 216–231.

⁴¹ E. Polański, *Dydaktyka ortografii i interpunkcji*, Warszawa 1995.

⁴² J. Kowalikowa, *Nauczyciel polonista jako autor materiałów dydaktycznych*, [w:] *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2005, s. 271.

⁴³ Tamże, s. 285.

zakres filmowego materiału (wraz z kontrowersyjnym *Kwiatem mego sekretu* Pedro Almodovara) przywołują w funkcji lekturowych kontekstów Bogdan Bernacki i Ewa Wyszyńska⁴⁴. Polonista, wykorzystujący tego typu teksty, staje się przewodnikiem uczniów w świecie kultury popularnej, a w pełnieniu tej roli może pomóc książka *Relacje między kulturą wysoką i popularną w języku, literaturze i edukacji*⁴⁵. Witold Bobiński zauważa wręcz, że w szkolnym odbiorze film staje się interpretantem⁴⁶ literatury.

Film, oglądany w zapisie elektronicznym (w telewizji lub z odtwarzacza wideo albo DVD), podlega innym mechanizmom odbiorczym niż tradycyjny, kinowy. Zwrócił na to uwagę B. Skowronek, badając uczniowskie konceptualizacje filmu i jego oglądania⁴⁷. Okazało się np., że w świadomości młodzieży film bywa figurą sekundarną w stosunku do telewizyjnego serialu. Kino nowej przygody i media elektroniczne oswoiły widzów z efektami specjalnymi i niereferencyjnym statusem ontologicznym obrazów. Zanika mechanizm identyfikacji z bohaterami, od których ważniejsi okazują się aktorzy⁴⁸.

Telewizja: schlebianie bezkrytycznemu odbiorcy

Uznając bezmyślnego odbiorcę za największe zagrożenie dla współczesnej kultury, Małgorzata Hendrykowska zredagowała monograficzny numer „Polonistyki”, i zamieściła w nim m.in. tekst *Serial, telenowela, reality show, czyli jak rozmontować ten mechanizm?*⁴⁹, dotyczący programów wykorzystujących emocjonalne zaangażowanie widzów. Uwrażliwia nauczycieli na problematykę manipulowania uczuciami odbiorcy. W tym samym numerze zamieszczono tekst Marka Hendrykowskiego *Polonista w świecie reklamy i wideoklipu*⁵⁰. Autor charakteryzuje w nim przywołane w tytule formy wypowiedzi medialnej, podkreślając zwłaszcza ich rolę w kreowaniu i utrwalaniu stereotypów i symulaków.

Okazuje się, że do analizy programów telewizyjnych stosować można narzędzia lingwistyczne. Zgodnie z założeniami Krytycznej Analizy Dyskursu (KAD, ang. CDA) językowe funkcjonowanie odkrywa niejawne relacje społeczne, zwłaszcza relacje

⁴⁴ B. Bernacki, E. Wyszyńska, *O edukacji filmowej w liceum trzyletnim*, „Polonistyka” 2005, nr 2, s. 556.

⁴⁵ *Relacje między kulturą wysoką i popularną w literaturze, języku i edukacji*, red. B. Myrdzik i M. Karwatowska, Lublin 2005. Por. też *Od teatru żaków do Internetu. O edukacji w humanistycznej szkole*, red. B. Myrdzik, Lublin 2003; *Nowoczesność i tradycja w kształceniu literackim. Podręcznik do ćwiczeń z metodyki dla studentów filologii polskiej*, red. B. Myrdzik, Lublin 2000; *Edukacja w czasach popkultury*, red. W. Burszta, A. de Tchorzewski, Bydgoszcz 2002; M. Krajewski, *Kultury kultury popularnej*, Poznań 2003.

⁴⁶ W. Bobiński, *Film jako interpretant w szkolnym czytaniu literatury*, [w:] *Szkolne spotkania...*, s. 101–125.

⁴⁷ B. Skowronek, *Konceptualizacje filmu i jego oglądania w języku młodzieży. Studium kognitywno-kulturowe*, Kraków 2007.

⁴⁸ Por. A. Ślósarz, *Lektury licealne a kino komercyjne*, Kraków 2002, s. 190.

⁴⁹ M. Hendrykowska, *Serial, telenowela, reality-show, czyli jak rozmontować ten mechanizm?*, „Polonistyka” 2004, nr 5, s. 4–13.

⁵⁰ M. Hendrykowski, *Polonista w świecie reklamy i wideoklipu*, „Polonistyka” 2004, nr 5, s. 14–19.

walki o władzę i zabezpieczanie hegemonii. Uświadamiając i upowszechniając znaczenia struktur tekstu, zmienia się więc społeczną makrostrukturę. Paweł Nowak proponuje analizowanie z uczniami porozumiewania się w przestrzeni medialnej (telewizja, portale i wortale internetowe, telefonia komórkowa) na zasadzie identyfikowania emocjonalizacji i interpersonalizacji przekazu. Analiza sposobu przedstawiania informacji wskazuje, że jest ona mniej ważna niż przypodobanie się odbiorcy. Deklaratywy medialne rozstrzygają, jak odbiorca zrozumie świat, a głównymi aktami mowy okazują się w mass mediach ludytywy⁵¹.

Z podobnych założeń wychodzi Leszek Tymiankin, zalecając ćwiczenie z uczniami – przedstawicielami pokolenia ekranowego – różnych typów aktów i makroaktów mowy (zamiast tradycyjnych wypracowań) w celu uczenia dostrzegania ładunku imperatywności, a także perswazji i manipulacji⁵². Krytyczny stosunek do tekstów odbieranych za pośrednictwem mass mediów (zwłaszcza telewizji) jest szansą ujawnienia uczniom celów medialnej komunikacji, a tym samym różnic między kulturą popularną i literacką klasyką⁵³.

Portale internetowe: od komercji do e-literatury

W 1998 r. Piotr Andrusiewicz zauważył, że bryki i ściągki zaspokajają najniższe potrzeby użytkowników, ukazując „prawdziwe zwierciadło polskiej szkoły”⁵⁴. Podkreślił nieobecność w Sieci środowiska akademickiego, uznając to za dowód anachroniczności szkoły oraz postulując rewolucyjną zmianę treści programowych i metod nauczania.

Pisząca trzy lata później o internetowych portalach Izabela Zeller podkreśla konieczność odnoszenia się polonisty do: hipertekstu, nawigacji, nierówności dostępu do informacji. Zauważa, że ignorowanie Internetu przez nauczycieli doprowadzi do ich izolacji od uczniów. Prezentuje przydatne polonistom zasoby i możliwości komputera, podkreślając jego aktywizującą uczniów interaktywność oraz konieczność krytycznego podejścia do odbieranych za jego pośrednictwem informacji⁵⁵.

Późniejszy o jeszcze dwa lata artykuł Zeller⁵⁶ zawiera podobne wnioski. Autorka zauważa w Internecie pozytywne inicjatywy edukacyjne: serwisy: *Starpolska on-line* (redagowany przez prof. Romana Mazurkiewicza z IFP UP w Krakowie), a także *Gimnazjum.pl* i *Liceum.pl*⁵⁷ Danuty Majewskiej (UW), *humanista.pl*

⁵¹ P. Nowak *Zabawić się na śmierć... Nowe akty mowy w komunikacji medialnej*, „Polonistyka” 2007, nr 7, s. 12–16.

⁵² L. Tymiankin, *Nieszkolne formy wypowiedzania się w edukacji*, „Polonistyka” 2007, nr 7, s. 6–11.

⁵³ Por. D. Łazarska, „M jak miłość”, „B” jak „Bar”, czyli o medialnych fascynacjach gimnazjalistów, „Nowa Polszczyzna” 2004, nr 3–4, s. 68.

⁵⁴ P. Andrusiewicz, „Wirtualna” lektura Żeromskiego, „Nowa Polszczyzna” 1998, nr 5, s. 43.

⁵⁵ I. Zeller, „Nie chcę, ale muszę”, czyli polonista wobec Internetu [w:] *Drogi i ścieżki polonistyki gimnazjalnej*, red. Z. Uryga, Z. Budrewicz, Kraków 2001, s. 192–200.

⁵⁶ I. Zeller, „Navigare necesse est...”, czyli o pożytkach z podróży po stronach edukacyjnych, „Nowa Polszczyzna” 2003, nr 1, s. 3–6.

⁵⁷ Dziś odpowiednio *wliceum.pl* i *wgimnazjum.pl* (data dostępu 25.11.2008).

(dziś nieistniejący), strony prowadzone przez pisarzy, poświęcone filmowi, teatrowi, zawierające reprodukcje obrazów. Zbadawszy merytoryczny i metodyczny poziom wybranych portali, dochodzi do wniosku, że dostosowane są one do potrzeb ucznia (rzadziej nauczyciela), a zamieszczane materiały powtarzają się i nie tworzą całości, wymagają krytycznego odbioru. Proponuje zatem lekturę e-czasopism: „Polonistyka”, „Nowa Polszczyzna”, „Język Polski w Szkole”, „Warsztaty Polonistyczne”⁵⁸. Stanowisko takie może dziwić w 2009 r., gdy funkcjonują wortale *Serwis Humanistyczny Hamlet* Roberta Bednarza, *język-polski.pl* Arkadiusza Żmija czy *Oto słowo polonisty* Waldemara Krawca.

Dziesięć lat po sformułowaniu przez Andrusiewicza postulatów umieszczania w Internecie rzetelnych opracowań, pełnych tekstów literackich, interaktywnego systemu konsultacji, katalogów zasobów bibliotecznych i księgarskich, witryn poświęconych literaturze, filmowi i teatrowi – istnieją portale takie, jak *Polska Biblioteka Internetowa*, *Poradnia Językowa Wydawnictwa Naukowego PWN* prowadzona przez dr. Mirosława Bańko, prof. Jerzego Bralczyka i dr. Jana Grzenień. Większe biblioteki i księgarnie są skomputeryzowane. Utworzono strony filmowe i teatralne, np.: *stopklatka.pl*, *filmweb.pl*, *e-teatr.pl*. Pojawiły się również portale, prowadzone przez podmioty akademickie (*Staropolska on-line*), ministerialne (*Scholaris Internetowe Centrum Zasobów Edukacyjnych MEN*), licealnych nauczycieli (*Serwis Humanistyczny Hamlet*).

Jednak najpopularniejsze edukacyjne portale internetowe to nadal przedsięwzięcia komercyjne, np.: *sciaga.pl*, *bryk.pl*, *strefa wiedzy*, *Shvoong*. *Streszczenia i krótkie recenzje*. Badania ich zawartości wskazują, że prowadzą je podmioty, traktujące użytkowników jako atrakcyjną (ze względu na jednorodność) grupę docelową dla reklamodawców, nie proponując nowych metodologii literaturoznawczych badań, a nawet dystansując się od aktualnych podstaw programowych⁵⁹. Przejrzysta architektura informacji (układ przedmiotowy, wygodna nawigacja) i częste aktualizowanie umożliwiają jednak korzystanie z nich nawet bardzo słabo zaawansowanym użytkownikom⁶⁰.

⁵⁸ Dziś „Polonistyka” zamieszcza w Internecie tylko wybrane artykuły, „Język Polski w Szkole” i „Nowa Polszczyzna” publikowane są w wersji papierowej, a „Warsztaty Polonistyczne” przestały się ukazywać.

⁵⁹ Por. A. Ślósarz, *Granice społecznego przyzwolenia. Użytkownik w tekstach reklam z edukacyjnych serwisów*, [w:] *Komputer w edukacji*, 18. *Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe*, red. J. Morbitzer, Kraków 2008, s. 260–265, tekst opublikowano też na stronie <http://www.wsp.krakow.pl/ptn/ref2008/slosarz.pdf> (data dostępu 8.12.2008); A. Ślósarz, *Metodologie badań literaturoznawczych w internetowych portalach edukacyjnych?* – referat na I Ogólnopolskiej Konferencji *Technologie informacyjne w warsztacie nauczyciela* zorganizowanej przez Katedrę Informatyki i Metod Komputerowych Akademii Pedagogicznej w Krakowie 17–19 kwietnia 2008; A. Ślósarz, *Nowy kanon lektur w internetowych serwisach edukacyjnych?* – referat na ogólnopolskiej konferencji *Nowe media – stan obecny i możliwości rozwoju* zorganizowanej przez dr hab. M. Jezińskiego z Instytutu Politologii UMK w Toruniu 9–11 kwietnia 2008.

⁶⁰ Por. M. Rumanowski, *Internet a edukacja w serwisach internetowych szkół licealnych województwa śląskiego*, [w:] *Od nowych technik do edukacji wirtualnej*, red. W. Strykowski, Poznań 2006, s. 218.

Edukacyjne walory gier RPG⁶¹

Edukacyjne walory gier fabularnych opisywali m.in. Jerzy Zygmunt Szeja⁶² i Jakub Zdzisław Lichański⁶³. Pierwszy zwrócił uwagę na ich „mowotwórczą” rolę, obecność charakterystycznych dla polszczyzny związków frazeologicznych (co rozwija umiejętności językowe). Wśród metod i technik pracy z wykorzystaniem fabularnych gier Szeja wymienia: wykład, warsztaty, dyskusję, pogadankę, pracę z tekstem, burzę mózgów, mapę semantyczną. Lichański natomiast odniósł się do gry *Dzikie Pola*⁶⁴ wprowadzającej w świat sarmackiej kultury metodą wcielania się w jedną z czterdziestu postaci.

Propozycjami dydaktycznego zastosowania komputerowych gier zajęli się również Paweł Sporek⁶⁵ i Maciej Zaremba⁶⁶, który zanalizował je pod kątem funkcjonowania motywów literatury *fantasy*, kultury sarmackiej i romantycznych postaw. Bogusław Skowronek⁶⁷ odniósł się do gier w perspektywie kognitywistycznej i przedstawił ich bogactwo kulturowych odniesień, dawanie odbiorcy możliwości kreowania sensów (również opozycyjnych), interaktywność, walory socjalizujące, kontrolowanie znaczeń dominującej kultury i walory edukacyjne. Natomiast Rafał Kochanowicz⁶⁸ zaproponował: analizę fabuły gier, ich dialogów, tworzenie charakterystyk bohaterów, opisywanie scenerii, a także wykazanie żywotności niektórych motywów literackich oraz kulturowych, charakteryzowanie grafiki oraz oprawy muzycznej. Tworzenie gry, będącej adaptacją lektury, pogłębia umiejętność czytania, charakteryzowania bohaterów, komponowania, streszczania, przewidywania konsekwencji działania, doboru muzyki i aktorów.

Spółeczne zobowiązania polonistyki XXI w. a bariery technologiczne i mentalne

Współczesny nauczyciel powinien tworzyć komputerowe pomoce dydaktyczne, rozumieć zagrożenia, wynikające z edukacyjnych zastosowań nowych mediów, korzystać z internetowych zasobów, wykorzystywać komputer do diagnozowania trudności i postępów uczniów, a także ewaluacji swojej pracy oraz zamieszczania

⁶¹ *Role-playing game* – określenie gry fabularnej, w której gracze wcielają się w role fikcyjnych postaci.

⁶² J.Z. Szeja, *Gry fabularne – nowe zjawisko kultury współczesnej*, Kraków 2004.

⁶³ J.Z. Lichański, *Dzikie Pola – polska wersja Role Playing Games*, [w:] *Literatura i Kultura Popularna*, t. VIII, red. J. Żabski, Wrocław 1999.

⁶⁴ Autorzy: J. Komuda, A. Machlowski, M. Mochocki.

⁶⁵ P. Sporek, *Komputerowe gry RPG (Role Playing Games) – dydaktyczna okazja czy wychowawcza pułapka?* – referat na konferencji *Edukacja polonistyczna w dobie reform 1998–2008. Próba bilansu* zorganizowanej przez Katedrę Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego KUL 26–27 listopada 2008.

⁶⁶ M. Zaremba, *Gry fabularne komputerowe a romantyzm*, „Zeszyty Szkolne” 2004, nr 1, s. 49–52.

⁶⁷ B. Skowronek, *Gry komputerowe, czyli między ekstatycznym entuzjazmem a moralną paniką. Krótki zestaw wypowiedzeń, uzupełnień i uściśleń*, „Nowa Polszczyzna” 2005, nr 3, s. 35–42.

⁶⁸ R. Kochanowicz, *Wobec gier komputerowych*, „Polonistyka” 2007, nr 2, s. 53–56.

w Sieci materiałów dydaktycznych⁶⁹. Tymczasem poziom przygotowania zawodowego absolwentów w zakresie wykorzystywania TI w procesie dydaktycznym jest niewystarczający⁷⁰.

Technologię informacyjną oderwano w polskiej szkole od kształcenia kulturowego, a *Edukacja czytelnicza i medialna* nie jest realizowana. W opracowanym przez MEN dokumencie *Plan działań...* stwierdzono m.in., że

niewystarczająca [jest] liczba badań na temat skuteczności stosowania TIK w dydaktyce, brak upowszechniania wyników tych badań, słaba jest współpraca oświaty i szkolnictwa wyższego w zakresie przygotowywania nauczycieli do stosowania TIK, słaba [jest] synchronizacja programów studiów podyplomowych z wymaganiami MEN w zakresie kształcenia nauczycieli⁷¹.

Paradoksem jest, że dydaktyka polonistyczna, odwołująca się do nowych mediów, najlepiej rozwija się w związku z nauczaniem języka polskiego jako obcego⁷².

Ustny egzamin maturalny z kolei udowadnia, że nowe media stały się źródłem wsparcia przy poszukiwaniu bibliografii. Jednak często obnaża bezkrytyczne z nich korzystanie. Słowo ustępuje wobec obrazu⁷³, prezentacje bywają niesamodzielne, nie są w nich przestrzegane prawa autorskie, pojawiają się próby manipulacji⁷⁴. Egzamin ten ujawnia, że kształceniowe cele polonistycznej edukacji zdominowane zostały przez poznawcze. Uczniowie, nie mając potrzebnych umiejętności, poszukują w nowych mediach tylko informacji. W ten sposób ugruntowuje się encyklopedyzm i pogłębia cyfrowy podział.

⁶⁹ Por. B. Kędzierska, *Cele zajęć wchodzących w skład ramowego programu nauczania w zakresie TI*, <http://www.eckum.ap.krakow.pl/programy.htm> (data dostępu 20.10.2008).

⁷⁰ Nauczyciele wszystkich przedmiotów uczestniczyli np. w kursach: *Technologie informacyjne i edukacja multimedialna w praktyce szkolnej* (72 godz.), w 2008 r. realizowano np. w Małopolsce szkolenia nauczycieli przedmiotów nieinformatycznych *Doskonalenie zawodowe nauczycieli w dziedzinie wykorzystania technologii informacyjnej*, rozwijające kompetencje w zakresie dydaktycznego wykorzystania komputera, Internetu, multimediiów, sieci LAN i WAN (80 godz.).

⁷¹ MEN *Plan działań dotyczących nauczania dzieci i młodzieży w zakresie problematyki funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym „Nowe technologie w edukacji”*, Warszawa 2007, s. 23-27, <http://www.kuratorium.krakow.pl/index.php?ac=112&id=32> (data dostępu 24.11.2008).

⁷² Zob. np. *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice 2002; *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej*, red. P. Garncarek, Warszawa 2005; *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego*, red. E. Lipińska, A. Seretny, Kraków 2006.

⁷³ A. Kwiatkowska, *W obronie słowa. Refleksje o nowej maturze*, „Polonistyka” 2004, nr 9, s. 516–518, <http://www.edupress.pl/pdf/7/2902.pdf> (data dostępu 22.11.2008).

⁷⁴ Por. np. M. Pawlak, *O Nowej Maturze*, „Polonistyka” 2007, nr 7, s. 49; A. Ślósarz, *Nowa matura a prawa autorskie*, „Polonistyka” 2004, nr 10, s. 629–631; A. Tomasiak, *Po maturze – przed maturą*, „Polonistyka” 2007, nr 7, s. 45–48; E. Wysińska, *Internet jako punkt wyjścia w przygotowaniach do nowej matury z języka polskiego*, „Polonistyka” 2002, nr 2, s. 519–521.

E-polonistyczna neodydaktyka

Książki tracą popularność w konfrontacji z nowymi mediami, uzupełniającymi słowo obrazem, dźwiękiem, ruchem. Ukształtowały się nowe postawy odbiorcze. Ekranowego czytelnika – konstrukt sprzed kilkunastu lat⁷⁵ – zastąpił interaktor, oczekujący od współczesnej kultury multimedialności i ludyczności⁷⁶. Powstała konieczność reorganizacji nauczania oraz upowszechniania adekwatnego do wyzwań XXI w. kształcenia przyszłych nauczycieli. Nie ma już bowiem obszaru wolnego od nowych technologii. Dotyczy to również polonistycznego kształcenia.

Development of research into the role of new media in the teaching of Polish

The new media, in other words informatic, satellite, cable, telecommunication, telematic nets and multimedia are of great importance in education, but the investigation of their role in teaching Polish is only about to start. The decrease in reading is due to the formation of new communication habits. The reference of the teaching of Polish to the new media has been postulated since the 1990s. The ones who wrote about it, among others, were: P. Andrusiewicz, A. Biernacka, R. Bryzek, A. Książek-Szczepanikowa, J. Kowalikowa, A. Ogonowska, M. Rusek, B. Skowronek, P. Sporek, W. Strokowski, K. Stróżyński, and I. Zeller. Linguists (P. Nowak, L. Tymiankin) formed a proposition of analysis of communication in mediumistic space with the aim to perceive manipulation. Educational application of computer games was tested, among others, by J. Szeja, J.Z. Lichański, R. Kochanowicz, M. Zaremba, and the role of computers in learning orthography and punctuation – by E. Polański.

New media utilization in Polish teaching is still insufficient, due to mental barriers: education is dominated by verbalism, IT education is separated from classical education, media education is not realized, and investigations of new media role are lacking in didactics and teachers' education in this area.

⁷⁵ A. Książek-Szczepanikowa, *Ekranowy czytelnik – wyzwanie dla polonisty*, Szczecin 1995.

⁷⁶ Por. A. Ciciak, A. Książek-Szczepanikowa, M. Wlazło, *Polonista w „erze Marconiego...”*, s. 154.